

KOMMENTAAR OP J. SWANEPOEL: METATEKS

Dit gebeur nie elke dag dat 'n mens se literêr-kritiese analise van 'n kreatiewe teks, wat al klaar as metateks 'n interpretasie van 'n generatiewe teks verteenwoordig, self krities bekyk word in wat die skrywer spitsvondig 'n "Metateks"" noem nie. Laat ons maar (sekerlik naiewelik) hoop dat Plato se vernietigende oordeel oor "nabootsings van nabootsings van nabootsings" wat al verder en verder van die waarheid beweeg, nie te erg op ons van toepassing sal wees in moonlike verdere "metatekstuele de(kon)struksies" van hierdie metatekste in *Literator* nie. In my kommentaar op Swanepoel se kommentaar sal ek nietemin baie kortlik probeer om op enkele punte — Plato se oordeel ten spyte — verhelderende opmerkings te maak.

Oor die algemeen kan ek dit eens wees met Swanepoel se knap eksplisivering van die onderliggende aanname en "metodologiese aangeleenthede" van my analise. In enkele gevalle is toeliggende kommentaar en/of kritiese opmerkings — veral waar ek van sy oordeel verskil, natuurlik — tog wel ter sake. Gerielshalwe sal Swanepoel se betoog hierna chronologies gevolg word.

1. In afdeling 3.3, waar my model bespreek word, sê Swanepoel (69) tereg dat daar proporsioneel min aandag geskenk word aan die beredenering van die aanname wat aan die analisemodel ten grondslag lê. Gesien teen die agtergrond waaruit hierdie analyses van Strydom se "Droogte" ontstaan het, is die afwesigheid van dergelike berederings op meso- en makrovlak en die uitgebreidheid van die analise op mikrovlak natuurlik enigsins opsetlik: dit het vir my primêr gegaan om 'n poging tot verheldering van die gedig se indirekte kommunikasie deur 'n analise en interpretasie van teksinterne of intratekstuele relasies (Lotman 1977). Waardeur ek natuurlik gehoop het om te illustreer dat 'n tekseksterne model (soos dié van Dooyeweerd byvoorbeeld):

- (i) 'n teksvremde resepmatigheid op poësieanalise afdruk;
- (ii) soms irrelevante vrae oor die gedig vra weens hierdie teksvremde resep;
- (iii) dikwels relevante inligting in die gedig buite beskouing laat, omdat die interpretasiestrategie^e van die resep nie daarvoor voorsiening maak nie;
- (iv) te gou tot veralgemenings op makrovlak oorgaan voordat die inligting in die gedig redelik uitputtend op mikrovlak geïnterpreteer is.

Of ek daarin geslaag het om te illustreer wat ek wou illustreer, is natuurlik 'n ope-

vraag en vir die leser(s) van hierdie string metatekste om te evalueer. Vrae van deurslaggewende belang sou myns insiens in hierdie verband die volgende moes wees:

- * Bevat die uitgebreider analise 'n noukeuriger en/of vollediger ontsluiting van die inligting binne die gedig?

OF

- * Sê Kuschke wesenlik dieselfde met behulp van 'n model wat myns insiens in belangrike opsigte nie "pas" op hierdie gedig nie?

Ek meen Swanepoel kon en moes in die beantwoording van hierdie vrae 'n eksplisieter oordeel gegee het.

2. Ten opsigte van 3.3.1 sien Swanepoel (69-70) korrek in dat my analisemodel tuishoort binne die kader van "die linguistiek en die in 'n groot mate daarvan samehangende ontwikkelinge in die literatuurwetenskap". Tog meen ek dat Swanepoel die linguistiese komponent miskien te hoog aanslaan ten koste van resente literatuurwetenskaplike ontwikkelinge. As ek self die teoretiese kader van my analisemodel moes omskryf, sou ek sê dat dit primêr strukturalisties-semioties georiënteerd is en dat die winste van 'n adekwate(r) beskrywing en formalisering binne resente rigtings in die linguistiek gebruik word om verifieerbare uitsprake oor die intra- en ekstraktekstuele relasies van literêre tekste te maak. 'n Gebruikmaking van linguistiese beskrywingskategorieë impliseer egter nie 'n onkritiese onderskrywing van linguistiese uitgangspunte oor literêre tekste nie. In hierdie verband het ek dit trouens deurgaans nodig gevind om linguistiese formalisering van aspekte van literêre taalgebruik aan te pas en ook om die leemtes uit te wys in linguistiese analises van literêre tekste.¹

Dieselfde geld vir 'n onderskrywing van Jakobson (1960) se ekwivalensiebeginsel ten opsigte van veral sintaktiese en klankmatige relasies in poësiestekste — 'n onderskrywing van die ekwivalensiebeginsel impliseer nie noodwendig

¹ Kyk my proefskrif en onlangse studies:

1981...Local and global aspects of interaction processes in poetries and metaphor. Te verskyn in *POETICS*, 30 p.

1983. Metaforiese konstruksies in poëtiese taalgebruik — 'n tekstuele nadelering. (*In* G.S. Nicenaber — 'n huldeblyk. Bellville: Universiteit Wes-Kaapland): 207-224.

1984a. Sintaksis in die poësie/Syntax in poetry. (*In* Ina Gräbe (red. Sintaksis in poësie. Port Elizabeth: UPE, Navorsingspublikasie nr. 21.) 68 p.

1984b. Aspekte van poëtiese taalgebruik. Teoretiese verkenning en toepassing. Potchefstroom: Wetenskaplike bydraes van die Potchefstroomse Universiteit, reeks A46. 703p.

'n navolging van Jakobsoniaanse analyses van poësietekse nie. ('n Vergelyking van Jakobson en Lévi-Strauss se analise van "Les Chats", waarna Swanepoel (70) verwys, en my analyse van *Droogte* behoort hierdie stelling afdoende te illustreer.) Wat miskien ook hier duidelik gestel moet word, is dat vooropstelling idealiter gesproke 'n kontrolemaatreël behoort te wees by die *keuse* van watter relasies in 'n poësieteks beskrywing en analise regverdig. Die onderliggende aanname hier is natuurlik dat 'n toereikende interpretasie van 'n (literêre) teks sal berus op die beskrywing en analise van die vir 'n bepaalde teks *relevante* relasies. Later meer oor die taak van die poësieleser in hierdie verband.²

3. In 3.3.2 het Swanepoel (71) die aannames in my analise goed geïdentifiseer. Ten opsigte van 3.3.2.2 sou ek dan net in ooreenstemming met my opmerkings in 2 hierbo wou byvoeg dat dit 'n *aangepaste* linguistiese gebaseerde teorie is. *Aangepas* omdat linguistiese modelle meesal bly steek in die beskrywing van *sintaktiese* eenhede en dus nie ongekwalifiseerd as basis kan dien vir 'n analise en interpretasie van bowesinmatige *tekstuele* relasies nie.

Die aannames wat Swanepoel in 3.3.2.1 en 3.3.2.6 uitlig, kan hier uitgesonder word, aangesien hierdie aannames ten grondslag lê aan my skeptisme oor die relevansie van 'n Dooyeweerdiaanse analisemodel vir die interpretasie van poësietekste. Die kommunikasie in 'n gedig is nie net indirek nie, maar die semantiese digtheid van poëtiese taalgebruik vereis myns insiens 'n indringende analise van die wyse waarop die poëtiese spesifisering van die semantiese inhoud in 'n bepaalde teks artistiek gestruktureer is. 'n Struktuuranalise wat die intratekstuele relasies in 'n poësieteks ekspliseer mag egter nie bly steek in 'n bloot gesofistikeerde beskrywing nie, maar moet lei tot 'n so noukeurig moontlike interpretasie van die inligting in die teks.

Die vraag is dan of die aangepaste Dooyeweerdiaanse model soos deur Kuschke (1984) ten opsigte van hierdie gedig geïllustreer is, wel gelei het tot 'n so volledig moontlike ontshifting van die inligting in die gedig. Indien nie, moet natuurlik gevra word *waarom* nie; indien wel, moet uitgewys word watter kwaliteite in die model voorsiening maak vir 'n adekwate begrip van die artistieke strukturering van poëtiese tekste. (Later meer hieroor wanneer Swanepoel (74-81) se evaluring van die twee analyses bekyk

² Interessanterheidshalwe kan hier gemeld word dat daar pas 'n ondersoek onderneem is na onder andere die psigologiese aspekte rondom die waarneming van vooropstelling. Kyk: VAN PEER, 1984.

word.) Direk in aansluiting hierby moet my eie aanname soos deur Swanepoel (73-74) in 3.3.4.4 uitgelig word, natuurlik beoordeel word. Het die uitgebreide eksplisivering van intratekstuele relasies op mikrovlak wel geleid tot 'n adekwate ontsluiting van die inligting in die gedig? Indien wel, beteken dit dat struktuuranalise soos ten opsigte van "Droogte" geïllustreer wel 'n *sine qua non* is vir die adekwante interpretasie van 'n gedig? Indien nie, is 'n aangepaste Dooyeweerdiaanse model 'n geskikte(r) model vir poësieinterpretasie of moet 'n strukturalistiese-semiotiese model wat gebruik maak van linguistiese beskrywing gedeeltelik of in die geheel vervang word met ander modelle? Les bes: watter model(le) sou kon lei tot 'n adekwate(r) interpretasie van poësietekste?

4. Swanepoel (74) merk heeltemal tereg in 3.3.5 op dat ek my nie so direk uitlaat oor die norme wat vir beoordeling geld nie. Ek sou egter nie sê dat "produktiewe meerduidelijkheid", "semantiese verryking" en die "graad van gestructureerdheid" noodwendig evaluatiële kriteria hoeft te wees nie. Ek sou eerder sê dat die bovenoemde kategorieë taamlik algemeen-geldige beskrywings van die aard van poëtiese tekste verteenwoordig. Evaluatiële oorwegings sou vir my eerder berus op enersyds funksionele interne gestructureerdheid wat semantiese verryking in die hand werk; andersyds son insig en interpretasie van die werklikheid waarna so 'n artistiek gestructureerde en semanties produktiewe teks verwys, die waarde daarvan verhoog. Dit gaan dus sowel om die *hoe* as die *wat*, maar grade van die *hoe* en die *wat* word egter nie aangewend om poëtiese tekste te klassifiseer as meer of minder goed nie. Vanselfsprekend figureer die *etos* van die teks in 'n Dooyeweerdiaanse sin ook nie vir my as 'n waardekkriterium nie en veral nie as dit veronderstel is om ooreen te stem met my eie lewens- en werklikheidsbeskouing voordat dit "goed" kan wees nie.

5. Swanepoel (76) lig 'n interessante probleem uit wanneer hy wys op verskillende patronen wat binne die twee analises uitgewys word en wat dan lei tot verskillende interpretasies van die fases in die gedig. Ek stem saam dat 'n algemene probleem ten opsigte van struktuuranalise hier belang word: "dat daar verskillende patronen onderskei kan word, maar dat die leser dit as literêre patronen identifiseer op grond van sy seleksie van watter gegewens hy relevant ag vir die struktuur". Die belangrike is egter nog altyd dat interpretasie(s) wat gegronde is op die uitwys van strukturele patronen en relasies *kontroleerbaar* is. Wanneer daar verskillende interpretasies van dieselfde teksgedeeltes voorkom, is daar myns insiens die volgende moontlikhede:

- (i) die interpretasies vul mekaar aan, omdat *geen* van die lezers al die relevante strukturele relasies geïdentifiseer en behoorlik geïnterpreteer het nie;

(ii) die interpretasies weerspreek mekaar, omdat *sommige* van die lesers nie al die relevante relasies geïdentifiseer en geïnterpreteer het nie.

In die eerste geval word die moontlikheid in die vooruitsig gestel dat meerderes interpretasies van 'n poësietsk meer inligting omtrent die gedig sal ontsluit. In die tweede geval behoort dit in prinsipe moontlik te wees om 'n beredeneerde keuse te maak tussen uiteenlopende interpretasies.

Dit is jammer dat Swanepoel (74) hom nie direk uitspreek oor watter interpretasie om watter rede(s) minder of meer aanvaarbaar is nie. Ek meen self nie dat die probleem hier soseer lê by struktuuranalise as sodanig nie. Dit lê myns insiens eerder by die (on)toereikendheid van die teoretiese apparaat met behulp waarvan die struktuuranalise uitgevoer word. As ek hier weer my eie vooronderstelling en standpuntinname tydens die bespreking(s) van die vakgroep mag herhaal: die aard van poëtiese taalgebruik vereis 'n verfynde teoretiese apparaat vir die beskrywing en interpretasie van die poësietsk op *mikrovlak*. Dit lyk my onvermydelik dat 'n groter aksent op die eksplisivering van die *makrovlak* ten koste van indragende analise van die mikrovlak, maklik kan lei tot 'n te kurseriese bestudering van die mikrovlak, en gevvolglik 'n onvoldoende en/ofselfs ontoereikende ontsluiting van die semantiese inligting in die gedig. Dit lyk my verder onvermydelik dat die geldigheid van abstraherings op die makrovlak beïnvloed sal word deur die ontsluiting van semantiese inligting op die mikrovlak. Dieselfde beginsel geld vir die balans en interaksie tussen enersyds intratekstuele en andersyds inter- en ekstratekstuele relasies: alhoewel daar tydens die prosesse van analise en interpretasie noodwendig 'n gedurige wisselwerking plaasvind tussen die bogenoemde relasies, is dit myns insiens uiteindelik die noukeurigheid waarmee teksinterne of intratekstuele relasies geïnterpreteer is wat insigte in die inter- en ekstratekstuele relasies van 'n teks sal bepaal.

6. Die "teoriegeleide verskil" in die uiteenlopende interpretasies wat Swanepoel (77) in 4.2.4 uitwys, belig een van my prinsipiële besware teen die gebruik van 'n Dooyeweerdiaanse model vir die analise en interpretasie van literêre tekste. Numeriese simboliek is naamlik myns insiens *nie* ter sake in die onderhawige gedig nie. Daar is geen enkele verwysing na 'n getal in die gedig nie (slegs die veralgemenende "menige ou ..." in die tiende vers) en om allerlei afleidings te maak uit die *aantal versreëls* waaruit die gedig bestaan, lyk my gewoon vergesog. Hier moes die leser hom laat lei het deur die vraag of getalle op een of ander manier binne die gedig funksioneer — laat staan nog vooropgestel is en dus opvallend gemaak word — voordat interpretatiële afleidings aan die hand van eksterne gegewens oor numeriese simboliek gemaak word. Die numeriese ondersoekvlak in Kuschke se aangepaste Dooyeweerdiaanse model is duidelik deel van 'n teksvreemde resep

wat irrelevante vrae oor die gedig vra en in hierdie geval myns insiens ook as gevolg van dié vrae tot 'n onverdedigbare interpretasie geraak.

Alhoewel die gebruik van numeriese simboliek in hierdie gedig irrelevant is, is dit nie so dat getal- en kleursimboliek in my analise ontbrek omdat "die teoretiese konstrukte met behulp waarvan sulke gegewens ontdek kan word nie in haar model voorkom nie" (Swanepoel 77). Indien enige simboliek of simboliese waarde(s) ter sake was vir die interpretasie van die teks, sou daar duidelike aanwysings in die teks self in dier voege gewees het. Vergelyk hierdie byvoorbeeld die funksie van wit in metaforiese konstruksies soos "wolke melk" en "wolkwitwolke" in die gedig, waar die bekende simboliese waarde van reinheid of suwerheid egter binne die konstruksie gekwalifiseer word deur die fokusse *milk* en *wol*. Selfs al sou simboliese waardes dus ter sake wees, wil dit nog nie sê dat die leser hom sou kon verlaat op die geyekte simboliese inhoud van begrippe nie aangesien dergelike begrippe 'n veranderde betekenisinhoud binne die gedig kan kry. Weer eens: ekstratekstuele gegewens moet binne intratekstuele relasies geïnterpreteer word voordat hulle werklike funksie binne 'n literêre teks agterhaal kan word.

7. Hierdie balans tussen eksterne en interne relasies word ook ten opsigte van die aandag aan die bekend veronderstelde Bybelse gegewens in my analise korrek deur Swanepoel (80) in 4.2.5 geïdentifiseer. Ek verstaan egter nie sy stelling oor die balans tussen teks en leser in my analise in hierdie verband nie: "maar omdat sy die fokus veral laat val op die teks en nie soseer op die leser nie, is die verskil in aandag wat sy aan teks en die leser se kennis van die subteks afstaan heel opmerklik" (Swanepoel 80). Dit gaan nie om 'n verskil in aandag tussen teks en leser nie, maar wel om die balans tussen enersyds die bekend veronderstelde subteks en andersyds die artistieke omskepping van hierdie subteks tot 'n poësieteks.

Ek stem wel saam dat die relasie tussen subteks en poësieteks meer aandag moes gekry het. Maar dan nie om die poësieteks beter te kan interpreteer vanuit kennis van die Bybelse gegewens nie; wel om die "kommentaar" van die geïnterpreteerde poësieteks op die bekende Bybelse gegewens beter te kan ekspliseer. Anders as Swanepoel (80) glo ek byvoorbeeld nie dat die verband tussen droogte en seksualiteit, soos dit veral in die metaforiese konstruksies in hierdie gedig gespesifieer word, sonder meer uit die subteks afgelei sou kon word nie. Wel is dit so dat die inengestregeldheid van hierdie begrippe in die gedig die leser noop om die Bybelse gegewens rondom die sondeval in 'n nuwe lig te sien.

8. Afgesien van enkele punte wat reeds ter sprake gekom het, soos byvoorbeeld

die kwalifisering van die sogenaamde “linguistiese georiënteerdheid” van my analisemodel, kan ek Swanepoel (85-89) se “sisteemkritiek” grootliks onderskryf. Op die vraag of “metalinguistiese verskynsels” soos tyd, ruimte, perspektief, ens. nie ook interpretatiewe leidrade kan bied nie, is die antwoord natuurlik bevestigend. Ek meen egter dat dergelike verskynsels in elk geval ḥf semanties (in metaforiese konstruksies byvoorbeeld) ḥf sintakties in (poësie) tekste gemanifesteer word, sodat dit myns insiens nie nodig is om hierdie verskynsels afsonderlik te bekijk nie. Tyd en veral ruimte word in my analise bespreek; die “perspektief” in ‘n konvensionele sin moes aandag gekry het juis omdat daar in hierdie gedig nie ‘n spreker geïdentifiseer word nie, wat strydig is met poëtiese konvensie(s).

Ek stem saam dat die verskil tussen poëtiese en alledaagse taalgebruik nie absoluut nie maar bloot graduateel is. Nogtans is die semantiese spesialisering van die gedig onder bespreking onlosmaaklik verbind aan die strukturering van die taalgebruik en myns insiens alleen interpreteerbaar indien die intratekstuele relasies van die gedig na behore geanalyseer word.

My leser is sekerlik ‘n soort “ideale leser” as met ideale leser bedoel word ‘n leser wat die teoretiese apparaat bemeester het om die intratekstuele relasies van ‘n (poësie) teks so noukeurig moontlik te kan analyseer. Interessantheids-halte kan hier genoem word dat die idioom “jou amandel sal kraak” deur voorgraadse studente aan die UPE uitgewys is (kyk Gräbe 1984a). Nogtans verstaan ek nie mooi waarom Swanepoel (86) meen dat ek ook aandag aan die “konkrete leser” moet skenk nie. Watter tipe konkrete leser met watter tipe parate kennis? En in watter funksie(s) ten opsigte van die analitiese en interpretatiewe prosesse? Hopelik sal “konkrete leser(s)” my (ideale?) lesing van *Droogte* interessant of insiggewend vind. In hierdie verband kan bygevoeg word dat die artefak sekerlik ‘n belangrike kontrolemaatreël was in my konkretisering van die estetiese objek, maar dit wil natuurlik nog nie sê dat die “belangrikheid” wat ek aan die teks toeken daarom reduksionisties is nie.

Swanepoel (87) skyn bekommerd te wees oor die leser se “voorkennis” waaraan nie genoeg erkenning verleen is in my analise nie. My vraag is egter: hoe bepaal ‘n mens hierdie “voorkennis” en veral: wat sou ‘n groter erkenning aan die konkrete leser(s) se voorkennis kon toekom aan die interpretasie? Voordat die funksie van ‘n dergelike voorkennis nie vir die onderhawige gedig uitgespel word nie, bly dit onmoontlik om hierdie stelling van Swanepoel te evaluer.

Ek stem saam dat interpretasie vanselfsprekend (ook) leservaardigheid verteenwoordig en dat die sprong vanaf struktuuranalise en interpretasie

uiteraard nie meganies is nie. My bedoeling was juis om te illustreer hoe 'n bemeesterding van poëtiese struktuur (wat vansellsprekend lesersvaardigheid vereis) 'n ingeligte leser tot interpretasie sou kon lei. Trouens, analise en interpretasie kan nie streng geskei word nie, maar is as't ware ineengestrengeld tydens die lees en herlees van 'n poëtiese teks. My opmerking dat struktuuranalise vanself lei tot interpretasie moet in hierdie lig gesien word. Ek betwyfel ook nie die feit dat nie elke lees van 'n gedig "wetenskaplik" genoem kan word nie. Wel het ek gehoop om te illustreer dat 'n "wetenskaplike lees" noodsaaklik is vir die toereikende begrip van 'n ingewikkeld teks soos Strydom se "Droogte".

Ten slotte: Swanepoel (90) bevind hom natuurlik in goeie geselskap as hy skepties is daaroor "of 'n linguisties georiënteerde teorie alle literêr-relevante verskynsels kan verreken". 'n Aangewese manier om so 'n aanname te toets, is om te kyk watter ander teorieë verreken kan word. Hopelik dien hierdie "metatekstuele oefeninge" in *Literator* juis tot 'n vrugbare vergelyking met die resultate van ander modelle. Dr. Kuschke en ek het ons Dooyeweerdiaanse en strukturalisties-semiotiese modelle — waarskynlik onwys, maar in ieder geval heel moedig — op die tafel gesit vir beoordeling. Behalwe kritiese opmerkings sou 'n eksplisering van die resultate van ander modelle soos die resepsie-estetiese, ens., tot 'n vrugbare literatuurwetenskaplike gesprek kon lei.

Pretoria, 1984

BIBLIOGRAFIE

- JAKOBSON, R. 1960. Concluding statement: Linguistics and poetics. (*In* Thomas Sebeok, *ed.* Style in language. Cambridge, Mass: M.I.T. Press.)
LOTMAN, J.M. 1977. Teksttypologie en de typologie van tekstexterne verbanden. (*In* W.J.M. Bronzwaer, D.W. Fokkema en Ehrud Kunne-Ibsch, *red.* Baarn:Ambo: 107-120.)
VAN PEER, W. 1984. Stylistics and Psychology: Investigations of foregrounding. Kent:Croom Helm. Croom Helm Linguistic Jones.